

พระวินัยปิฎก

หมวด 36 : การแจกและการจัดสรรของสงฆ์ - ต้องอาศัยหลัก มิใช่ความพอใจ

เมื่อหมวดที่ผ่านมาได้กล่าวว่า ผู้รับ ผู้เก็บรักษา หรือผู้ได้รับมอบหมายให้ดูแลของสงฆ์ มิใช่เจ้าของของนั้น คำถามที่ตามมาคือ เมื่อของส่วนรวมจำเป็นต้องนำมาแจก จัดสรร หรือกำหนดให้บุคคลใดใช้ จะใช้หลักอะไรเป็นเครื่องพิจารณา เพราะแม้ของจะเป็นของส่วนรวม แต่ในทางปฏิบัติย่อมมีบางกรณีที่ต้องจัดให้บุคคลหนึ่งใช้ หรือได้รับประโยชน์ก่อนบุคคลอื่น จีวรต้องมีผู้แจก เสนาสนะต้องมีผู้จัด ภัตตาหารบางลักษณะต้องมีผู้แจก

พระวินัยจึงให้ความสำคัญทั้งกับ ผู้ทำหน้าที่ และ วิธีทำหน้าที่ เพราะเมื่อผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับของส่วนรวม มิใช่เจ้าของของนั้น การแจกหรือจัดสรรจึงไม่ควรขึ้นอยู่กับความพอใจส่วนตัว

1. ของสงฆ์มิใช่ของที่จะให้ใครเพราะความชอบ

พระวินัยกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้ได้รับสมมติให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการแจกของสงฆ์ว่า ต้องไม่ลำเอียงเพราะ ความชอบ ความชัง ความหลง หรือความกลัว

หลักนี้แสดงอย่างชัดเจนว่า การทำหน้าที่เกี่ยวกับของสงฆ์ต้องไม่ถูกครอบงำด้วยอคติของผู้ทำหน้าที่ ผู้แจกมิใช่เจ้าของของที่จะเลือกให้ใครตามความพอใจ แต่เป็นผู้ได้รับหน้าที่ให้ดำเนินการตามหลักที่เกี่ยวข้อง

2. อคติ 4 ทำให้หน้าที่ส่วนรวมกลายเป็นเรื่องส่วนตัวได้

อคติ 4 ได้แก่ ฉันทาคติ – ลำเอียงเพราะชอบ โทสาคติ – ลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ – ลำเอียงเพราะหลงหรือไม่รู้ ภยากติ - ลำเอียงเพราะกลัว

เมื่อหลักนี้นำมาพิจารณาในทางปฏิบัติ จะเห็นว่า ผู้ทำหน้าที่ต้องระวังมิให้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ความไม่พอใจ ความไม่รู้ หรือความเกรงกลัว เข้ามาเปลี่ยนการตัดสินใจเกี่ยวกับของส่วนรวม เพราะเมื่ออคติเข้ามาแทนหลัก หน้าที่ของสงฆ์ก็อาจค่อย ๆ กลายเป็นการตัดสินใจของบุคคล

3. ความเป็นธรรมมิได้หมายความว่า “ทุกคนต้องได้เท่ากัน”

การจัดสรรอย่างถูกต้องไม่จำเป็นต้องหมายถึงการแบ่งของทุกอย่างออกเท่า ๆ กัน เพราะของแต่ละประเภทมีฐานะและวิธีการจัดการแตกต่างกัน บางอย่างมีลำดับในการจัด บางอย่างมีวิธีดำเนินการเฉพาะ บางอย่างจัดให้บุคคลใช้ได้ และบางอย่างมิใช่ของที่จะยกให้บุคคลเป็นส่วนตัว ดังนั้น ความเป็นธรรมจึงไม่ควรแปลเพียงว่า “ทุกคนต้องได้เท่ากัน” แต่ควรหมายถึง “ดำเนินการตามหลักที่เหมาะสมของประเภทนั้น โดยไม่ใช่อคติส่วนตัวเป็นเครื่องตัดสินใจ”

4. ผู้แจกต้องรู้ว่าอะไรแจกแล้ว และอะไรยังไม่ได้แจก

พระวินัยมิได้กำหนดเพียงว่าผู้แจกต้องไม่ลำเอียง แต่ยังกล่าวถึงความรู้ที่จำเป็นต่อหน้าที่ด้วย เช่น ผู้แจกจีวรต้องรู้ว่า จีวรใดแจกแล้ว และ จีวรใดยังไม่ได้แจก จุดนี้มีความสำคัญมาก เพราะผู้ทำหน้าที่อาจไม่มีอคติ แต่หากไม่รู้สิ่งที่ตนกำลังจัดการ ก็อาจทำให้การแจกเกิดความผิดพลาดได้ ดังนั้น การทำหน้าที่จึงต้องมีทั้ง ความไม่ลำเอียง และ ความรู้ในเรื่องที่ตนรับผิดชอบ

5. เจตนาดีอย่างเดียวไม่เพียงพอ

ผู้ทำหน้าที่อาจมีความตั้งใจดี แต่ถ้าไม่รู้ว่ ของมีเท่าไร อะไรแจกแล้ว อะไรยังไม่ได้แจก หรือของนั้นต้องจัดตามหลักใด ก็อาจเกิดความผิดพลาดได้ จึงไม่ควรถือว่า “เจตนาดีแล้วเพียงพอ” การทำหน้าที่เกี่ยวกับของส่วนรวมต้องประกอบด้วย ความรอบคอบและความรู้ด้วย นี่เป็นเหตุหนึ่งที่พระวินัยมิได้กล่าวเพียงเรื่องความไม่ลำเอียง แต่ยังกล่าวถึงความสามารถและความรู้ของผู้ที่สงฆ์จะสมมติให้ทำหน้าที่

6. การจัดเสนาสนะมีผู้ได้รับสมมติให้ทำหน้าที่

พระวินัยมีตำแหน่ง เสนาสนคาหาปกะ คือภิกษุผู้ได้รับสมมติให้ทำหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ นับภิกษุก่อน แล้วนัภิกษุอื่น แล้วให้ถือเสนาสนะตามจำนวนที่นอน ต่อมาเมื่อมีเหตุแตกต่างออกไป ก็มีพุทธานุญาตเกี่ยวกับวิธีจัดเสนาสนะเพิ่มเติม หลักนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดเสนาสนะของสงฆ์มิใช่เพียงว่า “ใครต้องการที่ไหนก็เลือกเอาเอง” แต่เป็นกิจที่มีผู้ได้รับมอบหมายและมีวิธีดำเนินการ ผู้จัดเสนาสนะจึงทำหน้าที่ มิใช่ใช้อำนาจในฐานะเจ้าของเสนาสนะ

7. การจัดให้คนหนึ่งใช้ ต้องไม่ทำให้ฐานะของของส่วนรวมหายไป

ของสงฆ์บางประเภทมิใช่เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สงฆ์อย่างต่อเนื่อง การจัดให้ภิกษุรูปหนึ่งใช้ จึงไม่ควรถูกเข้าใจว่าเป็นการเปลี่ยนของนั้นให้เป็นทรัพย์สินส่วนตัว โดยเฉพาะเสนาสนะและครุภัณฑ์ที่กล่าวมาแล้วในหมวดก่อน การจัดให้ใช้ต้องรักษาความแตกต่างระหว่าง “ให้ใช้” กับ “ยกให้เป็นของ” ไว้ให้ชัด เพราะหากสองอย่างนี้ถูกทำให้เป็นเรื่องเดียวกัน ของส่วนรวมอาจค่อย ๆ ถูกเปลี่ยนเป็นของส่วนบุคคล

8. ผู้จัดต้องรู้ว่าตนกำลังจัด “การใช้” หรือ “การให้เป็นของ”

เมื่อมีการจัดของสงฆ์แก่บุคคล จึงควรถามก่อนว่า สิ่งที่กำลังดำเนินการคือ การจัดให้ใช้ หรือการแจกให้เป็นของบุคคล สองกรณีนี้มีฐานะต่างกัน เตียง ตั้ง หรือเสนาสนะบางอย่างอาจจัดให้บุคคลใช้ได้

แต่ไม่ได้หมายความว่า ผู้จัดมีอำนาจเปลี่ยนสิ่งนั้นให้เป็นของส่วนตัวของผู้ใช้ ผู้ทำหน้าที่จึงต้องรู้ทั้งฐานะของของ และ ขอบเขตของการจัดสรร

9. ลำดับพรรษาเป็นหลักในบางเรื่อง มิใช่หลักเดียวสำหรับทุกเรื่อง

พระวินัยและคำอธิบายเกี่ยวกับการจัดของบางประเภทมีเรื่องลำดับพรรษาหรือความเป็นเถระเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ไม่ควรนำไปสรุปว่า ของสงฆ์ทุกชนิดต้องให้ผู้มีพรรษามากที่สุดก่อนเสมอ เพราะของแต่ละประเภทมีหลักแตกต่างกัน จึงต้องพิจารณาว่า ของนี่คืออะไร และพระวินัยเกี่ยวกับของประเภทนี้วางวิธีดำเนินการไว้อย่างไร มิใช่นำหลักจากของประเภทหนึ่งไปใช้กับทุกประเภท

10. การแจกภัตตาหารก็เป็นหน้าที่ที่สงฆ์มอบหมายได้

พระวินัยมีเรื่องพระทัพพมัลลบุตร ซึ่งประสงค์จะช่วยกิจของสงฆ์โดยทำหน้าที่จัดเสนาสนะ และแจกอาหาร พระพุทธองค์จึงทรงให้สงฆ์สมมติท่านด้วยญัตติทุติยกรรม ให้เป็นผู้ทำหน้าที่ แต่งตั้งเสนาสนะและแจกอาหารแก่สงฆ์

เรื่องนี้แสดงหลักสำคัญว่า หน้าที่เกี่ยวกับการจัดสรรของสงฆ์มิใช่สิ่งที่บุคคลตั้งตนขึ้นใช้อำนาจเอง แต่ในกรณีที่พระวินัยกำหนดไว้ เป็นหน้าที่ที่เกิดขึ้นจากการสมมติของสงฆ์ ผู้ทำหน้าที่จึงปฏิบัติในฐานะผู้ได้รับมอบหมาย มิใช่ในฐานะเจ้าของของที่ดินกำลังจัด

11. ผู้ได้รับหน้าที่ยิ่งต้องระวังความสัมพันธ์ส่วนตัว

เมื่อบุคคลหนึ่งได้รับหน้าที่เกี่ยวกับของส่วนรวม ย่อมมีโอกาสที่ความสัมพันธ์ส่วนตัวจะเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้ทำหน้าที่จึงต้องตรวจสอบว่า การตัดสินใจของตนเกิดจากหลัก หรือเกิดจาก ความชอบ ความไม่ชอบ ความไม่รู้ หรือความกลัว ตรงนี้ทำให้หลักเรื่องอคติ 4 มิใช่เพียงคุณสมบัติของเจ้าหน้าที่เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องตรวจสอบการทำหน้าที่อยู่ตลอดเวลา

12. หลักที่ขัดช่วยลดความขัดแย้ง

เมื่อการแจกหรือจัดสรรไม่มีหลัก ผู้เกี่ยวข้องย่อมสงสัยได้ง่ายว่า เหตุใดคนหนึ่งจึงได้ เหตุใดอีกคนไม่ได้ เหตุใดบางคนได้ก่อน

แต่หากวิธีดำเนินการชัด และผู้ทำหน้าที่ดำเนินการตามหลักที่เกี่ยวข้อง ความสงสัยว่า “ผู้แจกเลือกเอง” ก็ลดลง ความชัดเจนของหลักจึงช่วยทั้ง รักษาของส่วนรวม และ รักษาความสัมพันธ์ของผู้ที่อยู่ร่วมกัน

13. จากการจัดของภายนอก ผู้ตรวจสอบอคติภายใน

เรื่องการแจกและจัดสรรมิได้มีประโยชน์เฉพาะด้านการบริหาร แต่ยังช่วยให้ผู้ทำหน้าที่เห็นจิตของตนเองได้ด้วย เมื่อกำลังตัดสินใจเกี่ยวกับของส่วนรวม อาจพิจารณาว่า กำลังทำตามหลัก หรือ กำลังทำตามความชอบของตน

เมื่อไม่ให้แก่บุคคลหนึ่ง อาจพิจารณาว่า เป็นเพราะหลักไม่เปิดให้ หรือเพราะความไม่พอใจส่วนตัว และเมื่อยอมตามบุคคลหนึ่ง อาจพิจารณาว่า เป็นเพราะหลักสมควรให้ หรือเพราะความเกรงกลัว การจัดการของภายนอกจึงสามารถเป็นเครื่องตรวจสอบอคติภายในได้ด้วย

สรุป

ของสงฆ์เป็นของส่วนรวม เมื่อจำเป็นต้องแจก จัดสรร หรือกำหนดให้บุคคลใช้ จึงต้องดำเนินการตามหลักที่เกี่ยวข้อง มิใช่ตามความพอใจของผู้ทำหน้าที่ พระวินัยกำหนดคุณสมบัติของผู้ได้รับสมมติให้ทำหน้าที่บางประเภทว่า ต้องไม่ลำเอียงเพราะ ความชอบ ความชัง ความหลง หรือความกลัว และต้องมีความรู้เพียงพอต่อหน้าที่ที่ตนได้รับ

จึงเห็นได้ว่า การทำหน้าที่อย่างถูกต้องต้องมีทั้ง ใจที่ไม่ลำเอียง และความรู้ในสิ่งที่กำลังจัดการ ขณะเดียวกัน ของแต่ละประเภทมิได้ใช้วิธีแจกหรือจัดสรรเหมือนกันทั้งหมด บางอย่างจัดให้ใช้ บางอย่างมีวิธีแจกเฉพาะ บางอย่างมีลำดับในการจัด และบางอย่างไม่ควรแจกให้เป็นของส่วนตัว

ดังนั้น ไม่ควรสรุปว่า “เป็นของสงฆ์แล้วต้องแบ่งเท่ากันทั้งหมด” หรือ “ผู้ดูแลเห็นว่าใครสมควรก็ให้คนนั้นได้” แต่ควรถามว่า ของนี้อยู่ในฐานะอะไร พระวินัยเกี่ยวกับของประเภทนี้วางหลักไว้อย่างไร ผู้ทำหน้าที่ได้รับมอบหมายให้ทำอะไร และการตัดสินใจนั้นกำลังเป็นไปตามหลักหรือกำลังถูกอคติครอบงำ เมื่อแยกเรื่องเหล่านี้ได้ชัด ผู้แจกก็จะไม่กลายเป็นเจ้าของ ผู้จัดก็จะไม่เปลี่ยนหน้าที่ให้เป็นอำนาจส่วนตัว และของส่วนรวมก็ยังคงอยู่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

หลักสำคัญจึงมิใช่เพียง “แจกให้ครบ” แต่คือ “จัดให้ถูกตามฐานะของของ และทำหน้าที่โดยไม่ให้อคติส่วนตัวเข้าไปเป็นเครื่องตัดสินใจ” เมื่อทำได้เช่นนี้ หน้าที่จะอยู่เหนือความชอบ หลีกเลี่ยงเหนือความลำพิน และประโยชน์ของสงฆ์จะไม่ถูกเปลี่ยนไปตามความพอใจของบุคคล ผลตรวจ

พระวินัยปิฎก

หมวด 37 : เมื่อของมีไม่พอสำหรับทุกคน — ต้องจัดตามหลัก มิใช่ตามอำนาจหรือความพอใจ

เมื่อหมวดที่ผ่านมาได้กล่าวว่า การแจกและการจัดสรรของสงฆ์ต้องดำเนินการตามหลัก มิใช่ตามความพอใจของผู้ทำหน้าที่ ยังมีคำถามที่ตามมาอีกประการหนึ่ง คือ ถ้าของหรือเสนาสนะมีไม่เพียงพอสำหรับทุกคน จะทำอย่างไร

เพราะในการอยู่ร่วมกันของสงฆ์ ย่อมมีบางครั้ง ที่ที่พักมีจำกัด ที่นอนมีจำกัด ของบางอย่างมีจำนวนไม่พอ หรือมีผู้ต้องการใช้สิ่งเดียวกันในเวลาเดียวกัน เมื่อสิ่งที่มีอยู่ไม่เพียงพอ ปัญหาจึงมีได้อยู่เพียงว่า “ใครควรได้” แต่ต้องถามด้วยว่า “ของประเภทนี้ควรใช้หลักใดในการจัด”

พระวินัยมิได้กำหนดวิธีเดียวสำหรับของทุกประเภท แต่เรื่องเสนาสนะเป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นได้ชัดว่า เมื่อของส่วนรวมมีจำกัด การจัดต้องอาศัยหลัก มิใช่ความพอใจของบุคคล

1. ของมีจำกัด จึงต้องมีวิธีจัดลำดับ

หากสิ่งที่มีอยู่เพียงพอสำหรับทุกคน ปัญหาการจัดลำดับอาจไม่เกิด แต่เมื่อสิ่งที่มีอยู่น้อยกว่าจำนวนผู้ต้องการใช้ ย่อมต้องมีผู้ได้ก่อน ผู้ได้ภายหลัง หรือบางคนอาจไม่ได้ในเวลานั้น ตรงนี้เป็นจุดที่ความลำเอียงสามารถเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะผู้ทำหน้าที่อาจเลือกให้ คนที่ตนชอบ คนที่สนิท ผู้ที่ตนเกรงใจ หรือบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตน

พระวินัยจึงมีวิธีดำเนินการในกิจบางประเภท เพื่อไม่ปล่อยให้เรื่องของส่วนรวมขึ้นอยู่กับความพอใจของบุคคลเพียงอย่างเดียว

2. เรื่องเสนาสนะ พระวินัยให้ “นับภิกษุ” และ “นับที่นอน”

ในเสนาสนะชั้นระกะ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีภิกษุผู้ได้รับสมมติเป็น เสนาสนคาหาปะกะ คือผู้ทำหน้าที่จัดให้ถือเสนาสนะ และมีพุทธานุญาตให้ นับภิกษุก่อน แล้ว นับที่นอน จากนั้นจึงให้ถือเสนาสนะตามจำนวนที่นอน

หลักนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดเสนาสนะต้องเริ่มจากการรู้ จำนวนผู้ที่จะใช้ และ จำนวนสิ่งที่มีอยู่จริง มิใช่เริ่มจากว่าใครมีอำนาจมากกว่า หรือใครสามารถเรียกร้องได้มากกว่า

3. ผู้จัดต้องรู้ว่าอะไรจัดแล้ว และอะไรยังไม่ได้จัด

พระวินัยกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้ที่สงฆ์จะสมมติให้ทำหน้าที่จัดเสนาสนะ นอกจากต้องไม่ลำเอียงเพราะชอบ ชัง หลง หรือกลัวแล้ว ยังต้องรู้ว่า เสนาสนะใดจัดให้ถือแล้ว และ เสนาสนะใดยังไม่ได้จัดให้ถือ แสดงว่า เมื่อสิ่งที่มีอยู่จำกัด ผู้จัดต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องด้วย

เพราะแม้ไม่มีเจตนาลำเอียง แต่หากไม่รู้ว่าจะอะไรจัดไปแล้ว ก็อาจเกิดการจัดซ้ำหรือทำให้บางคนไม่ได้รับโดยไม่จำเป็น การจัดอย่างถูกต้องจึงต้องมีทั้ง ใจที่ไม่ลำเอียง และ ความรู้ในสิ่งที่กำลังจัด

4. ลำดับพรรษามิบทบาทในบางกรณี

ในคำอธิบายเสนาสนะชั้นระกะ มีรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดเสนาสนะตามลำดับ โดยเริ่มจากพระสังฆเถระแล้วจึงลงมาตามลำดับ จุดนี้ช่วยให้เห็นว่า ลำดับพรรษาเป็นหลักในการจัดลำดับในบางกรณี แต่ไม่ควรขยายความว่า ผู้มีพรรษามากย่อมมีอำนาจเหนือของสงฆ์ทุกประเภท เพราะลำดับพรรษาเป็นวิธีจัดลำดับในเรื่องที่มีหลักรองรับ มิใช่ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินของสงฆ์

5. “ได้ก่อน” มิได้แปลว่า “เป็นเจ้าของมากกว่า”

ภิกษุผู้มีพรชามากอาจได้รับการจัดเสนาสนะก่อนในกรณีที่หลักกำหนดให้เป็นเช่นนั้น แต่การได้ก่อนมิได้หมายความว่า เสนาสนะนั้นกลายเป็นของส่วนตัว หรือ ผู้ได้รับมีอำนาจเหนือ เสนาสนะโดยไม่มีขอบเขต การจัดตามลำดับเป็นเรื่องของ ลำดับในการใช้ มิใช่ การเปลี่ยนฐานะของ ทรัพย์สิน ดังนั้น แม้มีผู้ได้รับใช้ก่อน ความเป็นของสงฆ์ก็ยังคงต้องได้รับการรักษา

6. ความอาวุโสเป็นหลักจัดระเบียบ มิใช่อำนาจครอบครอง

หากไม่แยกเรื่องนี้ให้ชัด อาจเกิดความคิดว่า “เราอาวุโสกว่า สิ่งที่ดีที่สุดจึงต้องเป็นของเรา” แต่ลำดับพรรษาในกรณีที่นำมาใช้จัดเสนาสนะ เป็นวิธีช่วยให้การอยู่ร่วมกันมีแบบแผน มิใช่หลักสร้างความ เป็นเจ้าของให้แก่ผู้มีอาวุโส

หากไม่มีวิธีจัดลำดับเลย เมื่อสิ่งที่มีอยู่จำกัด การแข่งขันหรือการต่อรองย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย การมีลำดับจึงช่วยลดความสับสน แต่ตัวลำดับเองก็ไม่ควรถูกเปลี่ยนไปเป็นความรู้สึกว่า “เราอาวุโส กว่า จึงมีความเป็นเจ้าของมากกว่า”

7. การจัดเสนาสนะมิได้ใช้หลักเดียวในทุกกรณี

อรรถกถาเสนาสนะชั้นชกะมีรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดเสนาสนะในกรณีต่าง ๆ รวมทั้ง เรื่อง นวกรรม หรือการรับหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ รายละเอียดเหล่านี้ทำให้เห็นว่า การจัดเสนาสนะมิได้มีหลักเพียงประการเดียวที่นำไปใช้ได้กับทุกสถานการณ์ จึงไม่ควรสรุปง่าย ๆ ว่า “อาวุโสกว่าต้องได้ก่อนทุกกรณี” หรือ “ผู้ซ่อมแซมย่อมได้เสนาสนะนั้น” แต่ต้องพิจารณาว่า เป็นกรณีใด มีเงื่อนไขอะไร และหลักที่เกี่ยวข้องกำหนดไว้อย่างไร

8. ต้องคำนึงถึงผู้ที่เข้ามาใช้ภายหลังด้วย

ในพระวินัยมีข้อปฏิบัติเกี่ยวกับภิกษุอาคันตุกะหลายประการ และในคำอธิบายเรื่องการ จัด เสนาสนะยังมีการคำนึงถึงภิกษุที่จะเดินทางเข้ามาด้วย หลักนี้ทำให้เห็นว่า การจัดของส่วนรวมไม่ควร มองเฉพาะผู้ที่อยู่ตรงหน้าเท่านั้น

แต่ในบางกรณีต้องคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ของส่วนรวมที่จะเกิดขึ้นต่อไปด้วย จึงไม่ควรใช้ หรือจัดสิ่งที่มีอยู่ทั้งหมดจนไม่เหลือโอกาสสำหรับการใช้ตามวัตถุประสงค์ของสิ่งนั้นในภายหลัง

9. อย่าจัดของส่วนรวมให้บุคคลหนึ่งจนฐานะของส่วนรวมหายไป

พระวินัยมีเรื่องเกี่ยวกับการนำเสนาสนะของสงฆ์ไปจัดให้บุคคล จนนำไปสู่การวางหลักเรื่อง ของสงฆ์ที่ไม่พึงแจกหรือแบ่ง เรื่องนี้ทำให้เห็นว่า ของส่วนรวมไม่ควรถูกเปลี่ยนไปเป็นของบุคคลจน ประโยชน์ของสงฆ์ในสิ่งนั้นหมดไป

แม้บุคคลนั้นจะเป็นผู้มีพรหมมาก เป็นผู้สำคัญ หรือได้รับความเคารพ ฐานะของของสงฆ์ก็ยังต้องได้รับการรักษา

10. การจัดต่างกันอาจมีเหตุรองรับ

อรรถกถามีรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดเสนาสนะในกรณีเฉพาะ รวมทั้งเรื่องนวัตรม จูตินี้ช่วยให้เห็นว่า การที่บุคคลสองคนได้รับการจัดไม่เหมือนกัน มิได้หมายความว่าเกิดความลำเอียงเสมอไป หากความแตกต่างนั้นเกิดจากหลักและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง การจัดต่างกันก็อาจมีเหตุรองรับ

ดังนั้น ไม่ควรพิจารณาเพียงว่า “ได้เท่ากันหรือไม่” แต่ต้องพิจารณาด้วยว่า “เหตุที่ทำให้จัดต่างกันคืออะไร”

11. ความเป็นธรรมต้องดูทั้ง “ผล” และ “เหตุ”

เมื่อนำหลักเหล่านี้มาพิจารณา จะเห็นว่า ความเป็นธรรมในการจัดสรรไม่ควรดูเพียงผลที่แต่ละคนได้รับ คนหนึ่งอาจได้ก่อน อีกคนได้ภายหลัง คนหนึ่งอาจได้เสนาสนะลักษณะหนึ่ง อีกคนอาจได้อีกลักษณะหนึ่ง สิ่งที่ต้องย้อนถามคือ เหตุของความแตกต่างนั้นคืออะไร

หากแตกต่างเพราะ ความชอบ ความขง ความหลง ความกลัว หรือประโยชน์ส่วนตัว ย่อมเป็นเรื่องหนึ่ง แต่หากแตกต่างเพราะ ลำดับที่มีหลักรองรับ ลักษณะของเสนาสนะ หน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย หรือเงื่อนไขเฉพาะของกรณีนั้น ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ดังนั้น คำถามจึงไม่ควรมีเพียงว่า “เท่ากันหรือไม่” แต่ควรถามด้วยว่า “เหตุที่ทำให้แตกต่างกันถูกต้องหรือไม่”

12. เหตุเฉพาะไม่ควรถูกเปลี่ยนเป็นอธิสิทธิ์ถาวร

เมื่อมีเหตุให้บุคคลหนึ่งได้รับการจัดแตกต่างจากผู้อื่นในกรณีหนึ่ง ต้องระวังไม่เปลี่ยนเหตุนั้นให้กลายเป็นความเป็นเจ้าของหรืออธิสิทธิ์ถาวร การได้รับเสนาสนะ ตามลำดับ ตามหน้าที่ หรือตามเหตุเฉพาะที่มีหลักรองรับ

มิได้หมายความว่า บุคคลนั้นจะถือสิ่งนั้นเป็นของตนโดยไม่มีขอบเขต เมื่อเหตุหรือเงื่อนไขเปลี่ยนไป ก็ต้องกลับมาพิจารณาฐานะของสิ่งนั้นและหลักที่เกี่ยวข้องอีกครั้ง หลักสำคัญคือ เหตุเฉพาะมีผลเท่าที่เหตุและหลักนั้นรองรับ มิใช่กลายเป็นอำนาจส่วนตัวตลอดไป

13. เมื่อของไม่พอ ผู้รับก็มีสิ่งที่ต้องฝึก

เรื่องของมีไม่พอ มิได้ทดสอบเฉพาะผู้จัด แต่ยังเกี่ยวข้องกับผู้รับด้วย เมื่อไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุด ไม่ได้ก่อน หรือไม่ได้สิ่งที่ตนต้องการ อาจเกิด ความไม่พอใจ การเปรียบเทียบ ความรู้สึก “เราเสียเปรียบ” หรือความต้องการให้ตนได้ก่อนหรือได้มากกว่าผู้อื่น

ตรงนี้เป็นข้อคิดที่สามารถเชื่อมจากระเบียบภายนอกเข้าสู่การฝึกภายในได้ ผู้ทำหน้าที่ต้องระวัง

อคติของผู้จัด ส่วนผู้รับต้องระวัง ความยึดถือของผู้รับ คนหนึ่งฝึกไม่ให้ความชอบเข้าไปเปลี่ยนหลัก อีกคนหนึ่งฝึกไม่ให้ความต้องการของตนกลายเป็นข้อเรียกร้องเหนือหลัก

สรุป

เมื่อของหรือเสนาสนะของสงฆ์มีไม่พอสำหรับทุกคน ไม่ควรตัดสินด้วยว่า ใครสนิทกับผู้ดูแล ใครมีอำนาจมากกว่า ใครเรียกร้องได้มากกว่า หรือ ผู้จัดพอใจจะให้ใคร แต่ต้องพิจารณาว่า สิ่งนั้นคืออะไร มีอยู่เท่าไร มีผู้ต้องใช้เท่าไร มีหลักเกี่ยวกับการจัดสิ่งนั้นอย่างไร และมีเงื่อนไขเฉพาะที่ต้องพิจารณาหรือไม่

ในเรื่องเสนาสนะ พระวินัยมีทั้ง การนับภิกษุ การนับที่นอน การสมมติผู้ทำหน้าที่จัดเสนาสนะ และการกำหนดคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ไม่ให้ลำเอียง แสดงให้เห็นว่า เมื่อสิ่งที่มีอยู่จำกัด ยังต้องอาศัยหลักที่ชัดเจน มิใช่ยังเปิดช่องให้บุคคลใช้อำนาจตามความพอใจ

ขณะเดียวกัน แม้ลำดับพรรษาจะมีบทบาทในบางกรณี ก็ไม่ควรเปลี่ยนลำดับนั้นให้เป็นความรู้สึกว่า “อาวุโสกว่า จึงเป็นเจ้าของมากกว่า” เพราะลำดับเป็นวิธีจัดระเบียบ มิใช่วิธีสร้างความเป็นเจ้าของ

ดังนั้น ของอาจมีน้อย คนอาจมีมาก และการจัดอาจไม่เหมือนกันทุกคน แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ เหตุที่ถูกต้อง หลักที่ชัดเจน และผู้ทำหน้าที่ที่ไม่ลำเอียง เมื่อสามอย่างนี้ยังอยู่ ความแตกต่างในการจัดก็ไม่จำเป็นต้องเกิดจากความอยุติธรรม และเมื่อผู้รับสามารถยอมรับสิ่งที่ได้รับตามหลัก โดยไม่สร้างความยึดถือว่า “เราต้องได้ก่อน” หรือ “เราต้องได้มากกว่า” การจัดของภายนอกก็สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกภายในได้ด้วย

ดังนั้น เมื่อสิ่งที่มีอยู่ไม่พอ คำถามสำคัญที่สุดจึงไม่ใช่

“ใครจะได้สิ่งที่ดีที่สุด”

แต่คือ

“ในสถานการณ์นี้ หลักที่ถูกต้องคืออะไร และเราจะรักษาหลักนั้นได้อย่างไร”

พระวินัยปิฎก

หมวด 38 : เมื่อได้รับของสงฆ์มาใช้ - การใช้ต้องมาพร้อมหน้าที่ดูแล

เมื่อหมวดที่ผ่านมาได้กล่าวถึงการจัดสรรของและเสนาสนะของสงฆ์ โดยเฉพาะเมื่อสิ่งที่มีอยู่ไม่เพียงพอสำหรับทุกคน ยังมีคำถามสำคัญอีกประการหนึ่งว่า เมื่อได้รับสิ่งนั้นมาใช้แล้ว ผู้ใช้มีหน้าที่อย่างไร

เพราะการจัดให้บุคคลหนึ่งใช้ของสงฆ์ มิได้หมายความว่า เรื่องทั้งหมดสิ้นสุดลงเมื่อของนั้นอยู่ในมือผู้ใช้ ตรงกันข้าม เมื่อได้รับสิ่งนั้นมาใช้ หน้าที่อีกด้านหนึ่งก็เกิดขึ้น คือ หน้าที่ในการดูแลสิ่งที่ตน

กำลังใช้ พระวินัยจึงมิได้มีเพียงเรื่องว่า “ใครจะได้ใช้” แต่ยังมีเรื่องว่า “เมื่อใช้แล้ว ต้องปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร”

1. การได้รับใช้ มิได้หมายถึงจะอย่างไรก็ได้

ของสงฆ์บางอย่างอาจถูกจัดให้ภิกษุรูปหนึ่งใช้ เช่น เตียง ตั่ง ฟูก เสนาสนะ หรือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย การได้รับใช้หมายความว่า สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้นตามฐานะและวัตถุประสงค์ของมัน

แต่มิได้หมายความว่า จะปล่อยปละละเลย ทำให้เสียหายโดยไม่ระมัดระวัง หรือเมื่อใช้แล้วจะทิ้งไว้โดยไม่รับผิดชอบก็ได้ เพราะการได้ใช้ กับ ความเป็นเจ้าของ เป็นคนละเรื่องกัน และเมื่อของที่ใช้อย่างยังเป็นของสงฆ์ การใช้ย่อมต้องมาพร้อมกับการดูแล

2. พระวินัยบัญญัติเรื่องการไม่ทิ้งเสนาสนะของสงฆ์ไว้กลางแจ้ง

พระวินัยมีสิกขาบทเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง ภิกษุผู้วาง หรือใช้ให้ผู้อื่นวาง เตียง ตั่ง ฟูก หรือเก้าอี้ของสงฆ์ ไว้กลางแจ้ง เมื่อจะจากไป หาก ไม่เก็บ ไม่ใช้ให้เก็บ หรือไม่บอกมอบหมาย แล้วจากไป เป็นอาบัติปาจิตตีย์ตามเงื่อนไขของสิกขาบท

จุดนี้แสดงอย่างชัดเจนว่า การใช้ของสงฆ์มิได้สิ้นสุดลงเพียงเมื่อผู้ใช้ออกจากของนั้น ผู้ใช้ยังต้องคำนึงถึงการเก็บรักษาของที่ตนนำออกมาใช้ด้วย

3. “ใช้เสร็จแล้ว” มิได้หมายความว่า “หมดหน้าที่แล้ว”

ในชีวิตประจำวัน อาจเกิดความคิดว่า “เราใช้เสร็จแล้ว ต่อจากนี้ไม่ใช่เรื่องของเรา” แต่เมื่อนำหลักจากสิกขาบทข้างต้นมาพิจารณา จะเห็นว่า สำหรับของส่วนรวม การเลิกใช้ไม่จำเป็นต้องหมายถึงการหมดความรับผิดชอบทันที หากเราเป็นผู้นำของออกมาใช้ ก็ต้องคำนึงถึงว่า ของนั้นควรเก็บหรือไม่ ควรให้ใครเก็บหรือไม่ หรือต้องบอกมอบหมายแก่ผู้ใดก่อนจากไปหรือไม่ จึงไม่ควรปล่อยให้สิ่งที่ตนนำมาใช้กลายเป็นภาระที่ไม่มีผู้รับผิดชอบ

4. การดูแลเริ่มตั้งแต่วิธีเคลื่อนย้าย

ในอาคันตุกวัตร พระวินัยกล่าวถึงการทำความสะอาดวิหารและการเคลื่อนย้ายเครื่องใช้ไว้อย่างละเอียด เมื่อต้องขนเตียงหรือตั่งออกจากวิหาร ให้ ยกอย่างระมัดระวัง ไม่ให้ครูด ไม่ให้กระทบบานประตู และไม่ให้กระทบกรอบประตู

รายละเอียดนี้แม้เป็นเรื่องเล็ก แต่แสดงหลักที่ชัดเจนกว่า การรักษาของเริ่มตั้งแต่วิธีที่เราใช้และเคลื่อนย้ายมัน มิใช่รอจนของเสียหายแล้วจึงค่อยคิดถึงการรักษา

5. ของสงฆ์มิได้มีไว้เพื่อผู้ใช้คนปัจจุบันเพียงคนเดียว

เตียงที่ภิกษุรูปหนึ่งใช้ในวันนี้ อาจมีภิกษุรูปอื่นใช้ในวันหน้า เสนาสนะที่คนหนึ่งพักอยู่ในเวลานี้ อาจมีผู้มาอยู่ต่อในภายหลัง

ดังนั้น เมื่อนำหลักพระวินัยเรื่องการเก็บรักษามาพิจารณา จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้ใช้ไม่ควรมองเพียงว่า “เรายังได้ประโยชน์จากของนี้หรือไม่” แต่ควรมองด้วยว่า “เมื่อเราเลิกใช้แล้ว ของนี้ยังสามารถเกิดประโยชน์แก่สงฆ์ต่อไปได้หรือไม่” นี่เป็นข้อคิดที่เกิดจากฐานะของของส่วนรวม

6. ต้องแยก “สังฆบริโภค” ออกจากการนำไปใช้เป็นของส่วนตัว

อรรถกถาเสนาสนะชั้นกะธปิยาภรณ์ที่ขณเสนาสนะ เช่น เตียงและตั่ง ออกจากอาวาสไปยังสถานที่อื่นเพื่อรักษาไม่ให้เสียหาย ถ้านำไปใช้เป็น **สังฆบริโภค** คือยังคงใช้ในฐานะของสงฆ์ แล้วเสนาสนะนั้นเสียหายหรือเก่าไปจากการใช้ อรรถกถาวินิจฉัยไว้ในลักษณะหนึ่ง

แต่หากนำไปใช้เป็น **เครื่องใช้ส่วนตัว** แล้วเสียหายหรือเก่าไป อรรถกถากล่าวว่าเป็นสินใช้ จุดนี้ทำให้เห็นความแตกต่างที่สำคัญว่า ของอยู่ในมือบุคคลเดียวกันได้ แต่ฐานะของการใช้ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน จึงต้องแยกระหว่าง การใช้ในฐานะของสงฆ์ กับ การดึงของสงฆ์ไปใช้เป็นเครื่องใช้ส่วนตัว มิให้ปะปนกัน

7. ย้ายเพื่อรักษา มิใช่ย้ายเพื่อเปลี่ยนเป็นของตน

ในเสนาสนะชั้นกะธปิยาภรณ์ที่อาวาสของสงฆ์ชำรุด และทรงอนุญาตให้นำเสนาสนะออกไปเพื่อรักษาไม่ให้เสียหาย อรรถกถาอธิบายว่า เมื่ออาวาสนั้นได้รับการปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว หากของที่ นำไปยังไม่เสียหาย ก็พึงนำกลับเก็บไว้ตามเดิม

หลักสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เหตุแห่งการนำออกไปคือเพื่อรักษา มิใช่เพื่อเปลี่ยนฐานะของของนั้น ดังนั้น ย้ายเพื่อรักษา $\neq$ ยกให้เป็นของผู้ย้าย และ นำไปไว้ชั่วคราว $\neq$ เปลี่ยนของสงฆ์ให้เป็นของส่วนตัว

8. เมื่อเหตุแห่งการใช้สิ้นสุด ต้องไม่ยึดของนั้นไว้เพราะความคุ้นเคย

ของสงฆ์บางอย่างอาจอยู่กับภิกษุรูปหนึ่งเป็นเวลานาน ความคุ้นเคยอาจทำให้เกิดความรู้สึกว่า “เราใช้มานานแล้ว จึงน่าจะเป็นของเรา” แต่ระยะเวลาที่ใช้ มิได้เปลี่ยนฐานะของของโดยตัวมันเอง เมื่อเหตุแห่งการใช้สิ้นสุดลง หรือเมื่อถึงคราวที่ต้องนำของนั้นกลับคืนสู่การจัดการของสงฆ์ ผู้ใช้จึงไม่ควรยึดไว้เพราะความคุ้นเคย ตรงนี้ทำให้เห็นอีกครั้งว่า การใช้ กับ การครอบครองเป็นส่วนตัว ต้องแยกออกจากกัน

9. การดูแลมิได้หมายความว่าต้องเก็บจนไม่เกิดประโยชน์

อีกด้านหนึ่งก็ต้องระวังมิให้คำว่า “รักษา” ถูกเข้าใจเกินไป ของสงฆ์ที่มีไว้เพื่อใช้ประโยชน์ ย่อมควรถูกใช้ตามฐานะของมัน เพียงมีไว้ให้นอน เสนาสนะมีไว้ให้อาศัย เครื่องใช้มีไว้ให้เกิดประโยชน์ อรรถกถากรณีเสนาสนะที่ขนไปเพื่อรักษาแสดงให้เห็นว่า หากยังใช้เป็นสังฆบริโภคแล้วของเก่าหรือเสียไปจากการใช้นั้น การวินิจฉัยย่อมต่างจากกรณีที่ตั้งไปใช้เป็นเครื่องใช้ส่วนตัว จึงไม่ควรเข้าใจว่า ของสงฆ์ต้องเก็บไว้โดยไม่ให้ใครใช้ เพื่อจะได้ไม่เก่า แต่ควรเข้าใจว่า ใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยรักษาฐานะของของและใช้ด้วยความระมัดระวัง

10. การใช้กับการรักษาต้องเดินไปด้วยกัน

หากเน้นแต่การใช้โดยไม่รักษา ของส่วนรวมย่อมเสียหายได้ง่าย แต่หากเน้นแต่การรักษาจนไม่ยอมให้เกิดการใช้ประโยชน์ ของนั้นก็อาจไม่ทำหน้าที่ตามที่ควร หลักที่พอมองเห็นจากพระวินัยจึงอยู่ที่ ใช้สิ่งนั้นตามสมควร พร้อมกับ ไม่ละเลยการดูแลรักษา การใช้กับการรักษาจึงมิใช่สิ่งตรงข้ามกัน แต่เป็นหน้าที่สองด้านที่ต้องอยู่ร่วมกัน

11. เมื่อของเสียหาย ต้องพิจารณาฐานะของการใช้และเหตุที่เกี่ยวข้อง

ของที่ถูกใช้ย่อมมีโอกาสเก่าหรือชำรุด แต่อรรถกถาแสดงให้เห็นว่า การวินิจฉัยมิได้ดูเพียงว่า “ของเสียหรือไม่” เท่านั้น ยังต้องดูด้วยว่า ของนั้นถูกนำไปใช้ในฐานะสังฆบริโภค หรือ ในฐานะเครื่องใช้ส่วนตัว

จุดนี้เตือนให้ระวังการสรุปง่าย ๆ ว่า ของเสียแล้วผู้ใดใช้ต้องรับผิดชอบเหมือนกันทุกกรณี แต่ต้องพิจารณา ฐานะของของ ลักษณะการใช้ และเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหาย ประกอบกัน

12. เมื่อนำหลักนี้มาประยุกต์ การดูแลของแต่ละคนย่อมช่วยรักษาของส่วนรวม

เมื่อมองในทางปฏิบัติ หากผู้ใช้แต่ละคนระมัดระวังสิ่งที่อยู่ในมือของตน ยกอย่างระวัง ใช้ตามฐานะ เก็บเมื่อเลิกใช้ และไม่ดึงของส่วนรวมไปเป็นของตัวเอง ของหนึ่งชิ้นย่อมสามารถเกิดประโยชน์แก่ผู้คนได้ต่อเนื่องยาวนานขึ้น นี่มิใช่ข้อบัญญัติใหม่ของพระวินัย แต่เป็นผลที่สามารถมองเห็นได้จากการนำหลักเรื่องการรักษาของสงฆ์มาใช้ในชีวิตจริง

13. จากการรักษาของภายนอกสู่การฝึกไม่ยึดถือภายใน

การใช้ของสงฆ์มีความละเอียดอยู่ตรงที่ ต้อง ดูแล แต่ไม่จำเป็นต้อง ยึดว่าเป็นของเรา หากไม่ดูแลเลย ย่อมเป็นความประมาท แต่หากดูแลแล้วค่อย ๆ เกิดความรู้สึกว่า “เพราะเราดูแล จึงเป็นของเรา” หน้าที่ก็เริ่มกลายเป็นความยึดถือ

การฝึกจึงอยู่ตรงที่ รักษาได้ เอาใจใส่ได้ รับผิดชอบได้ โดยไม่เปลี่ยนสิ่งที่ตนดูแลให้กลายเป็น “เรา” หรือ “ของเรา”

สรุป

เมื่อได้รับของหรือเสนาสนะของสงฆ์มาใช้ การได้รับใช้นั้นมิได้มีเพียง โอกาสในการใช้ แต่ยังมี **หน้าที่ในการดูแล** ตามฐานะของสิ่งนั้นด้วย พระวินัยมีตัวอย่างชัดเจนว่า ภิกษุผู้วางหรือใช้ให้วาง เตียง ตั่ง ฟูก หรือเก้าอี้ของสงฆ์ไว้กลางแจ้ง เมื่อจะจากไป ต้องไม่ปล่อยทิ้งไว้โดยไม่เก็บ ไม่ใช้ให้เก็บ หรือไม่บอกมอบหมาย และในวัตรปฏิบัติยังกล่าวละเอียดถึงการยกเตียงและตั้งอย่างระมัดระวัง ไม่ให้ครูดหรือกระทบประตูและกรอบประตู

จึงเห็นได้ว่า การได้ใช้ $\neq$ อิสระที่จะทำอะไรก็ได้ แต่การได้ใช้ต้องมาพร้อมกับ การรักษา ความระมัดระวัง และความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนนำมาใช้

ขณะเดียวกัน อรรถกถายังช่วยให้แยกได้ว่า การใช้เป็นสังฆบริโภค กับ การนำของสงฆ์ไปใช้เป็น เครื่องใช้ส่วนตัว มีฐานะต่างกัน ผู้ใช้จึงควรถามอยู่เสมอว่า ของนี้อยู่ในฐานะอะไร เราใช้มันในฐานะใด เมื่อเลิกใช้ต้องเก็บ มอบหมาย หรือนำกลับอย่างไร และเรากำลังดูแลของสงฆ์ หรือกำลังค่อย ๆ ดึงของ สงฆ์ให้กลายเป็นของส่วนตัว

หลักสำคัญจึงสรุปได้ว่า ใช้ได้ แต่ต้องดูแล ดูแลได้ แต่ไม่ยึดเป็นของตน เมื่อเลิกใช้ ต้องไม่ละทิ้ง สิ่งที่ตนนำมาใช้ และ เมื่อเหตุแห่งการใช้สิ้นสุด ต้องไม่ยึดของส่วนรวมไว้เพราะความคุ้นเคย สิ่งที่อยู่ในมือเราจึงมิใช่เพียงสิ่งที่ “เราได้ใช้”

แต่เป็นสิ่งที่ช่วงเวลาหนึ่ง เราได้รับหน้าที่ให้ใช้โดยไม่ทำลายฐานะของมัน และรักษาไว้ให้ยังเกิด ประโยชน์แก่สงฆ์ต่อไป

พระวินัยปิฎก

หมวด 39 : เมื่อจะจากไป — ต้องเก็บ มอบหมาย และไม่ทิ้งภาระไว้ข้างหลัง

เมื่อหมวดที่ผ่านมาได้กล่าวว่า ผู้ได้รับของหรือเสนาสนะของสงฆ์มาใช้ ต้องใช้พร้อมกับหน้าที่ดูแล ยังมีอีกช่วงหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ เมื่อผู้ใช้นั้นกำลังจะจากไป จะต้องทำอย่างไรกับสิ่งที่ตนเคยใช้และดูแลอยู่

เพราะการจากไปมิได้หมายความว่า เมื่อเดินออกจากอาวาสแล้ว สิ่งที่ตนเคยใช้จะถูกปล่อยไว้ในสภาพใดก็ได้ หากยังมี เครื่องใช้ที่ควรเก็บ เสนาสนะที่ควรจัด ประตูหน้าต่างที่ควรปิด หรือสิ่งที่ยังต้องมอบหมาย ผู้ที่จะจากไปยังมีสิ่งที่ต้องทำให้เรียบร้อยก่อน พระวินัยจึงมี **คัมภีวตฺร** คือวัตรของภิกษุผู้เตรียมจะไป กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้โดยตรง

1. เหตุแห่งคัมภีวตฺรเกิดจากการจากไปโดยไม่จัดของให้เรียบร้อย

พระวินัยเล่าว่า ภิกษุผู้เตรียมจะไป ไม่เก็บเครื่องมือ ไม่เก็บเครื่องดิน เปิดประตูหน้าต่างทิ้งไว้ และไม่มอบหมายเสนาสนะ แล้วหนีไป ผลคือ เครื่องไม้เครื่องดินเสียหาย และเสนาสนะไม่มีผู้รักษา

พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติวัตรสำหรับภิกษุผู้เตรียมจะไป เหตุแห่งเรื่องนี้ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการจากไปไม่ควรทำให้สิ่งที่คุณเคยใช้หรือดูแลถูกทอดทิ้งไว้จนเสียหาย

2. ก่อนจากไป ต้องเก็บสิ่งที่ควรเก็บ

พระวินัยกล่าวตรงว่า ภิกษุผู้เตรียมจะไปพึง เก็บเครื่องไม้ และ เก็บเครื่องดิน ก่อนจากไป รายละเอียดนี้แสดงว่า การใช้ของมิได้มีเพียงช่วงที่กำลังใช้เท่านั้น เมื่อการใช้นั้นกำลังสิ้นสุดลง ยังต้องจัดของที่เกี่ยวข้องให้เรียบร้อยด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า การใช้ที่รับผิดชอบ มีทั้งตอนใช้และตอนเลิกใช้

3. ต้องปิดประตูและหน้าต่าง

คัมภีร์กล่าวต่อว่า ภิกษุผู้เตรียมจะไปพึง ปิดประตูหน้าต่าง ด้วย แสดงว่า การดูแลเสนาสนะมิได้จำกัดเฉพาะของที่หยิบถือได้ แต่รวมถึงการจัดอาคารให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมก่อนจากไปด้วยสาระสำคัญมิใช่เพียง “เราออกจากห้องแล้ว” แต่ต้องดูแลด้วยว่า สิ่งที่เรากำลังจากไปถูกจัดไว้ในสภาพที่ควรหรือยัง

4. ก่อนจากไปต้อง “มอบหมายเสนาสนะ”

นอกจากเก็บเครื่องใช้และปิดประตูหน้าต่างแล้ว พระวินัยยังกล่าวว่า ผู้เตรียมจะไปพึง มอบหมายเสนาสนะ โดยกำหนดลำดับไว้ว่า ถ้ามีภิกษุ พึงมอบหมายแก่ภิกษุ ถ้าไม่มีภิกษุ พึงมอบหมายแก่สามเณร ถ้าไม่มีสามเณร พึงมอบหมายแก่คนวัด ถ้าไม่มีคนวัด พึงมอบหมายแก่อุบาสก ข้อนี้แสดงชัดว่า เมื่อผู้หนึ่งกำลังจะจากไป ไม่ควรปล่อยเสนาสนะไว้โดยไม่มีการจัดการเมื่อนำหลักนี้มาพิจารณา จึงเห็นคุณค่าของการทำให้ชัดว่า หลังจากเราจากไปแล้ว ใครจะเป็นผู้ดูแลสิ่งนั้นต่อ

5. “เราจะไปแล้ว” มิใช่เหตุให้ละทิ้งสิ่งที่ยังต้องจัด

เมื่อกำลังเดินทาง อาจเกิดความคิดว่า “เราไม่อยู่แล้ว เรื่องที่เหลือไม่ใช่เรื่องของเร” แต่คัมภีร์แสดงให้เห็นตรงกันข้ามว่า ก่อนจากไปยังต้องตรวจว่า ของที่ควรเก็บ เก็บแล้วหรือยัง ประตูหน้าต่าง ปิดแล้วหรือยัง เสนาสนะมอบหมายแล้วหรือยัง

ดังนั้น การจากไปมิได้ตัดหน้าที่ที่ยังค้างอยู่ให้สิ้นสุดลงโดยอัตโนมัติ สิ่งที่ยังต้องจัดให้เรียบร้อยก็ควรจัดให้เรียบร้อยก่อนจากไป

6. หากไม่มีผู้รับมอบหมาย ก็ต้องจัดของเพื่อป้องกันความเสียหาย

พระวินัยมิได้หยุดเพียงว่า ให้มอบหมายแก่ผู้อื่น หากไม่มี ภิกษุ สามเณร คนวัด หรืออุบาสก

ก็ทรงวางวิธีจัดเสนาสนะไว้ต่อไป เช่น ยกเตียงขึ้นวางบนศิลา 4 แผ่น ยกเตียงซ้อนเตียง ยกตั้งซ้อนตั้ง กองเครื่องเสนาสนะไว้ข้างบน เก็บเครื่องมือเครื่องดิน ปิดประตูหน้าต่าง แล้วจึงหลีกไป รายละเอียดนี้สำคัญมาก เพราะแสดงว่า แม้ไม่มีผู้รับมอบหมาย ก็ยังต้องทำเท่าที่ทำได้เพื่อรักษาของนั้น มิใช่อ้างว่า “ไม่มีใครอยู่ จึงปล่อยไว้อย่างไรก็ได้”

7. หากวิหารฝนรั่ว ต้องพยายามรักษาเสนาสนะตามกำลัง

คัมภีร์ตรกกล่าวถึงกรณีวิหารฝนรั่วด้วย หากยังสามารถขวนขวายได้ ก็ควรพยายามมุงหรือหาวิธีมุง หากมีบริเวณที่ฝนไม่รั่ว ก็ให้จัดเสนาสนะไว้ในบริเวณนั้น หากวิหารรั่วทั่วทั้งหมด และสามารถขนเครื่องเสนาสนะเข้าไปเก็บในบ้านได้ ก็ให้พยายามทำเช่นนั้น หากทำไม่ได้ ยังมีคำแนะนำให้ยกเตียงตั้งไว้ในที่แจ้งแล้วคลุมด้วยหญ้าหรือใบไม้ โดยมีเจตนาให้ส่วนของเตียงตั้งยังเหลืออยู่บ้าง

รายละเอียดเหล่านี้ทำให้เห็นว่า พระวินัยไม่ได้กำหนดเพียงรายการให้ทำอย่างแข็งตัว แต่ให้พยายามรักษาของตามสภาพเหตุการณ์และความสามารถที่มีอยู่ หลักที่เห็นได้ชัดคือ เมื่อป้องกันความเสียหายได้ ก็ควรพยายามป้องกัน

8. การมอบหมายเสนาสนะ มิใช่การแจกเสนาสนะให้เป็นของบุคคล

คำว่า “มอบหมายเสนาสนะ” ในคัมภีร์ไม่ควรถูกเข้าใจว่า เมื่อนำเสนาสนะมอบหมายแก่ภิกษุสามเณร คนวัด หรืออุบาสกแล้ว เสนาสนะนั้นจะกลายเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของผู้รับมอบหมาย บริบทของคัมภีร์คือการรักษาเสนาสนะเมื่อผู้เตรียมจะไปกำลังจากอาวาส มิใช่เรื่องการแจกทรัพย์สินของสงฆ์ให้บุคคล

ดังนั้น จึงควรแยกให้ชัดว่า มอบหมายให้ดูแล $\neq$ ยกให้เป็นเจ้าของ

9. การมอบหมายทำให้การดูแลไม่ขาดช่วง

เมื่อนำหลักนี้มาพิจารณาในทางปฏิบัติ จะเห็นว่า การมอบหมายช่วยลดปัญหาที่เกิดจากความไม่ชัดเจน หากไม่มีการมอบหมาย คนหนึ่งอาจคิดว่าอีกคนดูแล อีกคนอาจคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน สุดท้ายเสนาสนะอาจไม่มีผู้รักษา ซึ่งตรงกับเหตุการณ์ต้นเรื่องของคัมภีร์เอง

ดังนั้น จุดสำคัญมิใช่เพียงว่า “เราจากไปแล้ว” แต่คือ “สิ่งที่เราเคยดูแลจะไม่ถูกทอดทิ้งเพราะการจากไปของเรา”

10. ผู้ดูแลเปลี่ยนได้ แต่ฐานะของเสนาสนะไม่ได้เปลี่ยนตามผู้ดูแล

ผู้หนึ่งอาจเป็นผู้ดูแลเสนาสนะอยู่ในเวลาหนึ่ง เมื่อจะเดินทาง จึงมอบหมายให้ผู้อื่นดูแล บุคคลที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนไปได้ แต่การเปลี่ยนผู้ดูแลมิได้ทำให้เสนาสนะเปลี่ยนฐานะตามบุคคลนั้น

จึงต้องระวังไม่ให้เรื่องว่า “ใครเป็นผู้ดูแล” กลายเป็น “ของนั้นเป็นของใคร” สองเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน

11. การสิ้นสุดหน้าที่ควรมีการจัดสิ่งที่อยู่ในความดูแลให้เรียบร้อย

จากคัมภีร์ เราเห็นตัวอย่างที่ชัดว่า ก่อนจากไปมีทั้ง การเก็บ การปิด การมอบหมาย และการป้องกันความเสียหาย เมื่อนำหลักเหล่านี้มาพิจารณา จึงอาจกล่าวได้ว่า การสิ้นสุดหน้าที่อย่างเรียบร้อย มิใช่เพียงการหยุดทำหน้าที่ แต่ยังต้องดูว่า สิ่งที่เคยอยู่ในความดูแลของเรา ถูกจัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมแล้วหรือยัง

12. เมื่อนำหลักนี้มาประยุกต์กับการบริหารวัดปัจจุบัน

วัดในปัจจุบันมีของและหน้าที่หลายประเภทที่ไม่มีชื่อปรากฏตรงในพระบาลี เช่น กุญแจอาคาร เอกสาร เครื่องมือ อุปกรณ์ไฟฟ้า รถยนต์ เครื่องจักร ข้อมูลหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการบริหาร

เมื่อผู้รับผิดชอบเปลี่ยนหน้าที่หรือจากไป หลักจากคัมภีร์สามารถนำมาประยุกต์ได้ว่า ตรวจสอบสิ่งที่อยู่ในความดูแล จัดเก็บให้เรียบร้อย คั่นของที่ เป็นของส่วนรวม ส่งต่อสิ่งที่จำเป็นแก่ผู้รับผิดชอบคนต่อไป และ ไม่ถือของส่วนรวมติดไปเพียงเพราะตนเคยเป็นผู้ดูแล

อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างเหล่านี้เป็น การประยุกต์หลักพระวินัยกับการบริหารวัดในปัจจุบัน มิใช่รายการสิ่งของที่พระบาลีกล่าวไว้โดยตรง และหากเกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน เอกสาร หรือหน้าที่ตามกฎหมายปัจจุบัน ก็ต้องพิจารณากฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องแยกต่างหากด้วย

13. จากการจัดของก่อนจากไป สู่วางความยึดถือภายใน

เมื่อนำคัมภีร์มาพิจารณาในด้านการฝึกตน ยังมีข้อคิดอีกชั้นหนึ่ง เมื่อบุคคลอยู่กับเสนาสนะ หรือสิ่งของหนึ่งเป็นเวลานาน อาจเกิดความรู้สึกคุ้นเคยว่า “นี่คือของเรา” “นี่คือสิ่งที่เราใช้” หรือ “นี่คือสิ่งที่เราดูแลมาตลอด” เมื่อถึงเวลาจากไป การเก็บและมอบหมายสิ่งเหล่านั้นจึงสามารถเป็นโอกาสให้สังเกตความยึดถือของตนเองได้ด้วย ภายนอก เก็บสิ่งที่ควรเก็บ ปิดสิ่งที่ควรปิด มอบหมายสิ่งที่ควรมอบหมาย ภายใน ก็อาจพิจารณาว่า สิ่งที่เคยอยู่ในมือเรา จำเป็นต้องกลายเป็น “ของเรา” หรือไม่

สรุป

เมื่อภิกษุผู้หนึ่งกำลังจะจากอาวาส พระวินัยมิได้ถือว่า สิ่งที่ตนเคยใช้หรือดูแลจะถูกปล่อยไว้ อย่างไม่ได้ คัมภีร์กำหนดโดยตรงให้ เก็บเครื่องมือ เก็บเครื่องดิน ปิดประตูหน้าต่าง และ มอบหมายเสนาสนะ

หากไม่มีผู้ที่จะรับมอบหมาย ก็ยังมีวิธีจัดเก็บเสนาสนะเพื่อป้องกันความเสียหาย และหากวิหาร ฝนรั่ว ก็ให้พยายามรักษาสถานะของตามสภาพและกำลังที่สามารถทำได้ จึงเห็นได้ว่า การจากไป $\neq$ การทิ้ง สิ่งที่เคยอยู่ในความดูแล

แต่ควรเป็น การจัดสิ่งที่เกี่ยวข้องให้เรียบร้อยก่อนจากไป ขณะเดียวกัน การมอบหมายเสนาสนะ ≠ การยกเสนาสนะให้เป็นของผู้รับมอบหมาย ผู้ดูแลเปลี่ยนได้ ผู้พักอาศัยเปลี่ยนได้ แต่ฐานะของของสงฆ์ไม่ได้เปลี่ยนไปตามผู้ดูแลโดยอัตโนมัติ

ดังนั้น ก่อนจากไปจึงควรถามว่า ของที่ควรเก็บ เก็บแล้วหรือยัง สิ่งที่ควรปิด ปิดแล้วหรือยัง เสนาสนะที่ควรมอบหมาย มอบหมายแล้วหรือยัง สิ่งใดที่ยังอาจเสียหายหากไม่มีผู้ดูแล และ เรายังมีสิ่งของส่วนรวมใดที่ต้องจัดคืนหรือส่งต่อหรือไม่

หลักสำคัญจึงสรุปได้ว่า ใช้แล้วต้องดูแล จะจากไปต้องจัดให้เรียบร้อย ถ้ามีผู้รับดูแล ก็มอบหมาย ถ้าไม่มีผู้รับดูแล ก็ต้องพยายามรักษาเท่าที่ทำได้ และ การส่งต่อหน้าที่ มิใช่การส่งต่อความเป็นเจ้าของ

ในทางการฝึกใจ การจากไปยังเป็นโอกาสที่จะเห็นว่า สิ่งที่เราเคยใช้ เคยอยู่ หรือเคยดูแล ไม่จำเป็นต้องกลายเป็น “ของเรา” เพียงเพราะมันเคยอยู่ในมือเรานาน

ดังนั้น การจากไปอย่างเรียบร้อยจึงมีทั้งสองด้าน คือ ภายนอก -ไม่ทิ้งของและภาระไว้โดยไม่จัดการ และ ภายใน -ไม่ถือสิ่งที่จะต้องวางว่าเป็นของตน

พระวินัยปิฎก

หมวด 40 : จากการดูแลของภายนอก ผู้การไม่ยึดถือภายใน — ใช้โดยไม่ยึดว่าเป็นของตน

ตลอดหลายหมวดที่ผ่านมา เราได้พิจารณาเรื่องทรัพย์สินและของใช้ในพระวินัยตั้งแต่ ของสิ่งนั้นอยู่ในฐานะอะไร ใครมีหน้าที่ดูแล ใครได้รับมอบหมายให้จัดการอะไรเป็นของสงฆ์ อะไรเป็นของส่วนบุคคล แจกได้ อะไรไม่ควรแจกหรือแบ่ง เมื่อของมีไม่พอควรจัดอย่างไร เมื่อได้รับมาใช้ต้องดูแลอย่างไร และเมื่อจะจากไปต้องเก็บหรือมอบหมายอย่างไร

เมื่อมองทั้งหมดเข้าด้วยกัน จะเห็นว่า เรื่องเหล่านี้เริ่มต้นจากการจัดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กับสิ่งของ ให้ถูกต้อง แต่เมื่อนำหลักเหล่านี้มาพิจารณาต่อในด้านการฝึกตน ยังมีคำถามที่ลึกลงไปได้อีกว่า “เมื่อสิ่งนั้นอยู่ในมือเรา ใจของเราเข้าไปยึดว่าเป็นของเราหรือไม่” ตรงนี้เป็นจุดที่เรื่องการจัดของภายนอกสามารถเชื่อมเข้าสู่การพิจารณาใจภายในได้

1. ภิกษุยังต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิต

การบวชมิได้หมายความว่า ภิกษุจะดำรงชีวิตโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งใดเลย ยังต้องอาศัยปัจจัย เช่น จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องอาศัยสำหรับการดำรงชีวิตของบรรพชิต

ดังนั้น ปัญหาไม่ได้มีแค่เพียงว่า “มีของหรือไม่มีของ” แต่ต้องรู้ด้วยว่า ของนั้นได้มาอย่างไร อยู่ในฐานะใด ควรใช้อย่างไร และเกี่ยวข้องกับคนเพียงใด เมื่อนำมาพิจารณาในด้านการฝึกใจ จึงมีคำถามต่อว่า เมื่อมีสิ่งเหล่านี้แล้ว ใจเข้าไปยึดถือเพียงใด

2. “ได้ใช้” กับ “เป็นของตน” ต้องแยกออกจากกัน

จากหลายหมวดที่ผ่านมา เราเห็นซ้ำ ๆ ว่า ผู้ใช้ของสงฆ์ ผู้รับไว้ ผู้แจก ผู้ดูแล หรือผู้ได้รับมอบหมายให้จัดการ มิได้ทำให้ของนั้นกลายเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของบุคคลนั้นโดยอัตโนมัติ

จึงควรแยกให้ชัดว่า อยู่ในมือ $\neq$ เป็นของตน ได้ใช้ $\neq$ ได้เป็นเจ้าของ ดูแล $\neq$ ครอบครองเป็นส่วนตัว ได้รับมอบหมาย $\neq$ มีอำนาจทำตามความพอใจ

การแยกเช่นนี้ช่วยรักษาสถานะของของภายนอกให้ถูกต้อง และในด้านการฝึกตน ยังช่วยเตือนไม่ให้ความคุ้นเคยกับของนั้นค่อย ๆ กลายเป็นความรู้สึกว่า “นี่คือของเรา”

3. ความคุ้นเคยอาจค่อย ๆ กลายเป็นความยึดถือ

ของบางอย่างอาจอยู่กับบุคคลหนึ่งเป็นเวลานาน ภูมิหลังเดิม เติงเดิม เครื่องใช้เดิม สถานที่เดิม หรือหน้าที่เดิม เมื่อเกี่ยวข้องกันเป็นเวลานาน ความคุ้นเคยอาจค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นความรู้สึกว่า

“นี่เป็นของเรา”

ทั้งที่เดิมอาจเป็นเพียงสิ่งที่สงฆ์จัดให้ใช้ หรือเป็นของที่ตนได้รับหน้าที่ดูแล ความยึดถือจึงไม่จำเป็นต้องเริ่มจากการพูดว่า “เราเป็นเจ้าของ”

แต่อาจเริ่มจากเพียง “เราใช้สิ่งนี้มาตลอด” แล้วค่อยเปลี่ยนเป็น “ไม่ควรมีใครมาเปลี่ยน” หรือ “ไม่ควรมีใครนำไปจากเรา” ตรงนี้เป็นสิ่งที่ผู้ใช้สามารถสังเกตใจของตนเองได้

4. แม้หน้าที่ที่ดีก็อาจเกิดความสำคัญตนได้

การดูแลของสงฆ์เป็นหน้าที่ที่ควรทำความรับผิดชอบ แต่เมื่อนำมาพิจารณาในด้านจิตใจ แม้หน้าที่ที่ดีก็อาจกลายเป็นที่ตั้งของความสำคัญตนได้ เช่น “เราดูแลมาตลอด” “เราชอบสิ่งนี้เอง” “เรารู้เรื่องนี้ดีที่สุด” หรือ “ถ้าไม่มีเรา คงไม่มีใครทำได้” ความคิดเหล่านี้อาจเริ่มจากความรับผิดชอบ แต่หากไม่รู้ทัน อาจค่อย ๆ เปลี่ยนจาก หน้าที่ ไปเป็น ความสำคัญตนในหน้าที่ และจาก สิ่งที่เราดูแล ไปเป็น สิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็นของเรา

ดังนั้น ผู้ดูแลจึงมิได้มีเพียงของภายนอกที่ต้องระวัง แต่ยังมีใจของตนเองที่ต้องรู้ทันด้วย

5. ระเบียบภายนอกสามารถเป็นเครื่องตรวจสอบความยึดถือภายในได้

พระวินัยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับของสงฆ์หลายด้าน ของบางประเภทไม่ควรแจกหรือแบ่ง ผู้ทำหน้าที่จัดสรรต้องไม่ลำเอียง ผู้ใช้เสนาสนะต้องดูแล เมื่อเลิกใช้ต้องไม่ทอดทิ้ง และเมื่อจากไปต้องเก็บหรือมอบหมายตามควร

ในระดับตรง หลักเหล่านี้เป็นระเบียบเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันและการปฏิบัติต่อของสงฆ์ แต่เมื่อนำมาพิจารณาต่อในด้านการฝึกตน หลักเหล่านี้ยังสามารถเป็นเครื่องตรวจสอบได้ว่า เมื่อถูกจำกัด เมื่อไม่ได้ตามต้องการ เมื่อถูกเปลี่ยนการจัดสรร หรือเมื่อต้องคืนสิ่งที่เคยใช้ ใจของเรามีความยึดถือเกิดขึ้นหรือไม่

6. ดูได้อย่างดีได้ โดยไม่จำเป็นต้องยึดว่าเป็นของตน

บางคนอาจเข้าใจว่า ถ้าไม่ยึดถือ ก็ไม่จำเป็นต้องดูแล แต่จากหลักพระวินัยที่กล่าวมา กลับเห็นได้ว่า ของสงฆ์ต้องได้รับการดูแลอย่างระมัดระวัง สามารถ ใช้ด้วยความระวัง เก็บให้เรียบร้อย ป้องกันความเสียหาย ซ่อมแซมตามหน้าที่ และส่งต่ออย่างถูกต้อง โดยไม่จำเป็นต้องคิดว่า “เพราะเราดูแล จึงเป็นของเรา”

จึงเกิดหลักที่ควรแยกให้ชัดว่า ความไม่ยึดถือ $\neq$ ความไม่รับผิดชอบ ตรงกันข้าม สามารถ รับผิดชอบอย่างเต็มที่ พร้อมกับ ไม่ยึดว่าเป็นของตน ได้

7. ตอนต้องคืน เป็นเวลาที่มองเห็นความยึดถือได้ง่าย

ขณะที่ยังได้ใช้สิ่งหนึ่งอยู่ เราอาจไม่รู้สึกว่าตนยึดถือ แต่เมื่อถึงเวลา ต้องคืน ต้องย้าย ต้องเปลี่ยนผู้ใช้ ต้องส่งมอบ หรือมีการจัดใหม่ หากใจเกิดความไม่พอใจขึ้นอย่างมาก เหตุการณ์นั้นอาจช่วยให้เห็นว่า ความรู้สึก “ของเรา” เกิดขึ้นแล้วเพียงใด

ดังนั้น การคืนหรือส่งต่อของจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของการจัดการภายนอก แต่สำหรับผู้ที่ใช้เหตุการณ์นั้นพิจารณาตนเอง ก็สามารถเป็นกระจกสะท้อนความยึดถือภายในได้ด้วย

8. แม้ผู้ที่ไม่ได้ของ ก็มีสิ่งที่ต้องสังเกต

ความยึดถือไม่ได้เกิดเฉพาะกับผู้มีของอยู่ในมือ ผู้ที่ยังไม่ได้ ก็อาจมีความคิดว่า “เราควรได้” “ทำไมเขาได้ก่อน” “เราสมควรได้มากกว่า” หรือ “ทำไมของที่ดีกว่าจึงไม่เป็นของเรา”

ในพระสูตรยังมีตัวอย่างว่า บุคคลผู้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และกิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร แล้ว อาจอาศัยการได้นั้นยกตนและข่มผู้อื่น แสดงให้เห็นว่า แม้ปัจฉัยที่จำเป็นต่อชีวิต ก็สามารถกลายเป็นเหตุให้เกิดความสำคัญตนได้ หากใจเข้าไปยึดกับการได้

ดังนั้น การฝึกจึงครอบคลุมทั้ง ผู้ที่ได้ – ไม่ยึดเพราะได้ และ ผู้ที่ไม่ได้ – ไม่สร้างความทุกข์จากความคิดว่าต้องได้

9. ผู้จัดต้องระวังความยึดใน “อำนาจที่จะจัด”

ผู้ทำหน้าที่จัดสรรของสงฆ์อาจไม่ได้ยึดของนั้นเป็นของตน แต่ยังมีความยึดอีกแบบหนึ่งเกิดขึ้นได้ คือ ความยึดในอำนาจที่จะให้หรือไม่ให้ เช่น “เราเป็นผู้ตัดสิน” “ใครจะได้ต้องผ่านเรา” หรือ “เราจะจัดให้ใครก็ได้ตามที่เราต้องการ”

พระวินัยจึงกำหนดคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่บางประเภทไว้อย่างชัดเจนว่า ต้องไม่ลำเอียงเพราะความชอบ ความชัง ความหลง หรือความกลัว

จุดนี้ทำให้เห็นว่า หน้าที่ในการจัด ไม่ควรถูกเปลี่ยนเป็น อำนาจส่วนตัวของผู้จัด และเมื่อนำมาพิจารณาด้านจิตใจ ก็ต้องรู้ทันความสำคัญตนที่อาจเกิดขึ้นจากหน้าที่นั้นด้วย

10. จากความยึดในของ รู้การรู้ทันความสำคัญตนในหน้าที่

ในระดับแรก เราอาจฝึกแยกให้ได้ว่า ของสงฆ์ไม่ใช่ของส่วนตัว แต่เมื่อพิจารณาละเอียดขึ้น ยังมีสิ่งที่ควรสังเกตต่อว่า แม้ไม่ได้ยึดตัวของ เรายังอาจยึด บทบาท หน้าที่ อำนาจ ความสามารถ หรือความสำคัญของตนได้ ตัวอย่างเช่น ไม่ได้คิดว่า “กุฎินี้เป็นของเรา” แต่กลับคิดว่า “เรื่องกุฎินี้ต้องเป็นเราเท่านั้นที่ตัดสิน”

จึงเห็นได้ว่า ความยึดถืออาจเปลี่ยนรูปจาก ยึดของ ไปเป็น ยึดบทบาทเกี่ยวกับของ การรู้ทันจุดนี้ช่วยไม่ให้เกิดการทำหน้าที่ที่ดีค่อย ๆ กลายเป็นเครื่องสร้างความสำคัญตนขึ้นมาอีกแบบหนึ่ง

11. สิ่งธรรมดาในชีวิตประจำวันสามารถกลายเป็นพื้นที่ของการฝึก

พระวินัยมีรายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของภิกษุเป็นจำนวนมาก ทั้งเรื่อง จีวร อาหาร เสนาสนะ เกสัช เครื่องใช้ การแบ่ง การแจก การเก็บ การใช้ และการอยู่ร่วมกัน

เมื่อนำข้อปฏิบัติเหล่านี้มาพิจารณาในด้านการฝึกใจ จะเห็นว่า สิ่งธรรมดาเหล่านี้สามารถเป็นสถานการณ์ที่ทำให้เห็น ความอยาก ความไม่พอใจ ความลำเอียง ความหวง หรือความสำคัญตน ได้ การฝึกจึงมิได้เกิดเฉพาะเวลานั่งสมาธิ แต่ยังเกิดขึ้นในขณะที่ รับ ใช้ ดูแล แบ่ง คืน และส่งต่อสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันด้วย

12. ของส่วนรวมต้องดูแล และใจก็ต้องดูแล

เมื่อของสงฆ์อยู่ในมือเรา มีสองด้านที่สามารถพิจารณาไปพร้อมกันได้ ด้านแรก คือ ของนั้นควรได้รับการดูแล อีกด้านหนึ่ง คือ ใจของผู้ดูแลก็ควรได้รับการรู้เท่าทัน ถ้าดูแลของโดยไม่ดูใจ ความดูแลอาจค่อย ๆ กลายเป็นความหวง

แต่ถ้าพูดว่าไม่ยึดถือแล้วละเลยของ ความไม่ยึดนั้นก็อาจกลายเป็นข้ออ้างของความประมาท จึงควรรักษาสองด้านไว้ด้วยกัน คือ รักษาของโดยไม่ยึดว่าเป็นของตน และ ไม่ยึดว่าเป็นของตนโดยไม่ละเลยหน้าที่

13. จุดหมายจึงไม่หยุดเพียงที่ “จัดของให้ถูก”

หากมองเรื่องทรัพย์สินในพระวินัยด้านการจัดการ เราจะเห็นว่า ต้องรู้ฐานะของของ ต้องรู้หน้าที่ ต้องไม่ลำเอียง ต้องใช้ตามสมควร ต้องรักษา และต้องส่งต่อให้ถูกต้อง ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องสำคัญ แต่สำหรับผู้ที่น่าหลักเหล่านี้นำใช้ในการฝึกตน ยังสามารถถามต่อไปได้ว่า

แม้ของภายนอกจะจัดถูกแล้ว ใจภายในจัดถูกหรือยัง ยังอยากได้หรือไม่ ยังหวงหรือไม่ ยังเปรียบเทียบกับหรือไม่ ยังยกตนเพราะได้มากกว่าผู้อื่นหรือไม่ ยังหวงอำนาจในการจัดหรือไม่ และเมื่อถึงเวลาว่าง สามารถว่างได้หรือไม่ ดังนั้น การจัดของภายนอกให้ถูกต้องจึงสามารถเดินคู่กับ การรู้เท่าทัน ความยึดถือภายในได้

สรุป

เมื่อพิจารณาเรื่องทรัพย์สินของสงฆ์ตลอดหลายหมวดที่ผ่านมา จะเห็นลำดับที่ต่อเนื่องกันว่า ต้องรู้ก่อนว่า ของนั้นอยู่ในฐานะอะไร จากนั้นจึงพิจารณาว่า ใครมีหน้าที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงดูว่า ใครใช้ได้ ใครจัดได้ อะไรแจกได้ อะไรไม่ควรแจกหรือแบ่ง เมื่อใช้ต้องดูแลอย่างไร และเมื่อจากไปต้องเก็บ มอบหมาย หรือส่งต่ออย่างไร

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการทำให้ความสัมพันธ์กับของภายนอกถูกต้อง แต่สำหรับผู้ที่น่าหลักเหล่านี้นำพิจารณาตนเอง ยังมีคำถามต่อไปได้ว่า เมื่อสิ่งนั้นอยู่ในมือเรา ใจของเราเข้าไปยึดว่าเป็นของเราหรือไม่ ของสงฆ์ ใช้ได้ ดูแลได้ รับผิดชอบได้ และจัดการได้ตามหน้าที่ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนเป็น “ของเรา” และแม้เราจะเป็น ผู้ใช้ ผู้ดูแล หรือผู้จัด ก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนหน้าที่นั้นให้กลายเป็น ความสำคัญของเรา

หลักสำคัญของเรื่องทั้งหมดจึงอาจสรุปได้ว่า ใช้ – โดยรู้ฐานะของสิ่งที่ใช้ ดูแล – โดยรู้ว่าเป็นหน้าที่ จัด – โดยไม่ลำเอียง ส่งต่อ – โดยไม่หวง คั้น – โดยไม่ยึด และวาง - เมื่อเหตุแห่งการใช้สิ้นสุดลง เมื่อทำเช่นนี้ ของภายนอกก็ยิ่งได้รับการรักษา ขณะเดียวกัน ผู้ใช้ก็มีโอกาสรู้เท่าทันใจของตนเอง เรื่องธรรมดาดังนี้ เติง ตัง กุฏี เครื่องใช้ หรือของส่วนรวมชิ้นหนึ่ง จึงมิได้เป็นเพียงเรื่องทรัพย์สิน แต่สามารถเป็นสถานการณ์ที่ทำให้เราเห็น ความอยาก ความหวง ความยึดถือ และ ความสำคัญตนที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงได้

ดังนั้น หมวดสุดท้ายของเรื่องทรัพย์สินจึงไม่จำเป็นต้องจบเพียงคำถามว่า “ของนี้เป็นของใคร” แต่สามารถจบด้วยคำถามอีกชั้นหนึ่งว่า “เมื่อรู้แล้วว่าของนี้อยู่ในสถานะใด เรายังเข้าไปยึดมั่นว่าเป็น ‘ของเรา’ หรือสร้างความสำคัญว่าเป็น ‘เรา’ ผ่านสิ่งนั้นอยู่หรือไม่” เมื่อมองเช่นนี้ ระเบียบภายนอกของพระวินัยก็สามารถเป็นพื้นฐานให้ผู้ปฏิบัติหันกลับมาตรวจสอบใจของตนได้ด้วย คือ ของภายนอก – จัดให้ถูก และ ใจภายใน รู้ให้ทัน